

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.
INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XX

BELGRADE
1989

BALCANICA XX, Beograd 1989, 9—453.

babo! Албански иначе нема суфиксално обележен вокатив (55).

5. Одговарајући коначно на централно питање у овом раду: да ли је вокатив балканизам, аутор износи одречно мишљење, али закључује да је ипак могућно говорити о њему као карактеристичној црти балканских језика. То лежи у чињеници да се

једна заједничка конзервирајућа тенденција балканских језика огледа у чувању претериталних времена и вокатива, а што је по ауторовом мишљењу засновано на сродству вокатива са финитним глаголским формама, у првом реду са императивом.

Вања Станишић

АРОМУНСКЕ СТУДИЈЕ

Божидар Настев, *Аромански студии — прилози кон балканистиката* (прир. Петар Атанасов), изд. „Огледало“, Скопје 1988, 256 стр.

Накнадно и целовито издавање и прештампавање научних прилога, у данашње време обично оправдавају два основна разлога — жеља да се на једном месту сакупе сви вреднији прилози једног научника расути по различитим домаћим и страним часописима, или пак, надограђујући се на ово прво, тежња да се у част једног научника језгровито, каткад и аналитички, ретроспективно представи његово дело као заокружена целина и научни домет у одређеној области. Једно од таквих дела које заслужује да се у оквиру ових начела као целина, тј. збир радова, појави у научној јавности је књига *Аромански студии* Божидара Настева (1924—1980), истакнутог македонског романисте.

Књига садржи четири основна поглавља. У првом, уводном поглављу налази се *Предговор* приређивача (стр. 9—21) који на десетак страна даје основне податке о животном путу Б. Настева и његовим свестраним интересовањима у области романистике. Овде се затим указује и на ауторову везаност за питање балканске лингвистике, посебно за питања аромунског језика и његовог односа према суседним балканским језицима, при чему су ова интересовања у знатној мери окренута и питањима књижевности и фолклора овога поднебља. Приређивач у *Предговору*

у основним цртама анализира домете ауторовог интересовања, али и сумира значајније резултате његових истраживања, истичући да аутор приступа научним проблемима „секогаш во балкански јазичен контекст па и пошироко истакнувајќи го пред сè контактот што ароманскиот го остварил пред повеќе векови со македонскиот јазик и кој сè уште трае“ (стр. 13). Исти *Предговор* је затим дат и на француском језику, за чим следи *Белешка за изданиево* (стр. 37—38) у којој приређивач даје основна начела приређивања. Након тога је дата *Хронолошка библиографија на трудовите на Божидар Настев* (стр. 39—44). Уводно поглавље завршава се сећањима на Б. Настева, тј. аутентичним изјавама истакнутих светских романиста о његовом лику и научном домету (*Искажувања на романисти за проф. Божидар Настев*, стр. 45—50).

У поглављу под именом *Јазик* налази се неколико прилога који се баве питањем аромунског језика у релацији према суседним језицима, односно типовима језичких интерференција које се јављају на том плану. У раду *Ароманските елементи во македонскиот јазик* (стр. 53—60), аутор указује на чињеницу да се македонски језик развијао у вишејезичкој средини уз доминантан утицај аромунског језика, што у

ствари представља континуитет у развоју јужнословенских контаката са балканским латинитетом. Аромунски елементи, истиче аутор, у македонском језику су посебно видљиви у лексци, топонимији, антропонимији и фразеолошкој структури. Тако, на пример, на лексичком плану бројни македонски облици воде порекло из аромунског. Узмимо за пример: мак. *сугаре* „јагне или јаре коешто уште цица“ < ар. *sugar* од глаголат *sug* 'цица' (лат. *sugere*)¹, мак. *калџун*, *калџун*, *калџина* „< ар. *całciun* 'краток чорап', мак. *мачука* „< ар. *măciucă* 'јазлест стап' (дебел), (лат. *matteusa*)“ итд. Оваква истраживања на македонском терену представљају солидну основу за праћење значајних изоглоса на широј балканској језичкој ареји.¹

Осврћући се на присуство аромунских елемената у македонској топонимији, аутор наводи облике типа *Кужул*, *Куџул*, *Цуџул* указујући на њихову везу са аромунским *sucul'iu* (лат. *sucullius*) као

¹ Тако, на пример, управо ове облике бележимо и у српскохрватском језику. Реч *сугаре* бележи Вук у *Српском рјечнику* из 1852. године, иако са нешто другачијим значењем („дрно јагње“). Међутим, готово у истом значењу реч *сугаре* („сисанче, позно јагне или јаре, јагне које се ојагњи позно у лето“) бележи и Гл. Елезовић у *Речнику косовско-метохијског дијалекта* (Београд 1932, 1935). Подаци из *Етимолошког рјечника хрватскога или српскога језика* П. Скока (Загреб 1971—1973, в. под *сугати*) упућују и на ширу заступљеност ове основе. Реч *калџине*, f. pl., означена као турцизам, забележена је у Вуковом *Српском рјечнику*, „од сукна као велике чарапе што се носе у чизамама (у Србији и Босни)“, а у облику *калџина* забележена је и у *Речнику косовско-метохијског дијалекта* („дебеле чарапе или од сукна тозауци до колена што се обувају у чизме“). Ова реч се може забележити и у другим говорима (у Поморављу сам нпр. бележио облик *калџине*), а јавља се и у бугарском и грчком (вид. *Речник на реџи, остарели и дијалектни думи в литературата ни от XIX и XX век*, София 1974, под *калџун*). Реч *мачуза* је такође забележена у Вуковом *Српском рјечнику*, као и у *Речнику косовско-метохијског дијалекта* (*мачуза* — „штап који сељак носи обично у руци“). Скоков *Етимолошки рјечник* указује на још ширју заступљеност ове речи у српскохрватским говорима.

tuțuleu, *tuțulik* (=врх),² док на плану антропонимије уочава аромунске творбене морфеме, суфиксе *-ул* и *-уш* код властитих имена типа *Јанкул*, *Ра(б)дул*, *Горгул*, *Петруш*, *Митруш*.³

У раду *Италијанските лексички елементи во ароманскиот* (стр. 61—64), аутор анализира утицај италијанског језика у аромунском, посебно у новије време. При том указује на то да је велики број италијанских речи данас присутан и у македонском језику (нпр. мак. *костум*: аром. *custume*; мак. *амбrella*: аром. *umbrellă*; мак. *бира*: аром. *biră*; мак. *балкон*: аром. *balcone*, итд.), чиме се и овим путем наставља конституисање специфичне балканске језичке заједнице.

Разматрање суодноса македонског и аромунског језика обухваћено је и радом *Контакти меѓу македонскиот и ароманскиот јазик* (стр. 65—72). Иако овај рад добрим делом понавља резултате истраживања изнете у првом прилогу, аутор се овим радом осврнуо и на историјско-демографску позадину миксоглоских процеса на Балкану у оквиру развита балканског латинитета, чији су непосредни проиходи румунски, аромунски, истрорумунски и мегленорумунски. При том се аутор посебно задржава на аромунској језичкој групи указујући на развој постојећих теорија о генези Аромунa (Ј. Тунман, Т. Капидан и други).

У раду *Место на клистиките во ароманскиот и македонскиот јазик* (стр. 73—75), аутор анализира синтаксичку позицију енклитичких облика личних заменица (дaтив — акузaтив), као и повратне заменице *си* — *се*. При том указује на велику подударност између аромунског и македонског на овом плану. То је посебно вид-

² Вероватно се са овим може довести у везу и топоним *Цуџула* (каменар на узвисини) који сам забележио у куршумлијском крају, у селу Мрчу.

³ Док се суфикс *-ул* несумњиво сматра романском творбеном морфемом, о пореклу суфикса *-уш*, шире заступљеног у јужнословенским језицима, још увек нема јединственог мишљења у науци.

љиво кад реченица почиње енклитичким обликом, на пример мак. *го гледам*: аром. *lu ved*, али је такав синтаксички модел карактеристичан и за грчки и албански језик (упор. гр. *top vtero*, алб. *e shikoj*). На другој страни, другачији синтаксички модели карактеришу српскохрватски и бугарски језик (упор. сх. *видим га*, буг. *виждам го*).⁴

У раду *Интерференци на ниво на јазикот на народната поезија кај балканските народи* (коауторство са Б. Конеским и О. Јашар-Настевом, стр. 77—86) указано је на постојање узајамних језичких утицаја на Балкану и на плану поетског језика који су резултирале низом заједничких црта у народној поезији балканских народа. У те црте се, на пример, убраја елизија гласова (нпр. сх. „Ова ј’ пушка за ова јунака“: мак. „Това ј’ момче углавено“), употреба краћих множинских форми (сх. *двори* су му жиком пожикани; буг. Мара по *двори* ходеше), бројна конструкција са предлогом *до* (сх. „Вино пију до три побратима“: мак. „Царот пушти до *триста* момчина“), употреба вокатива у служби субјекта (сх. „Проговара *поне* Црногорче“: мак. „Продава је цар Султан Мурате“) итд. За посебно занимљиву појаву сматра се употреба тзв. „украсног ј“ у позицији испред речи која почиње вокалом. Ова особина је присутна у аромунским, албанским, бугарским и македонским народним песмама, али се изоглосе ове појаве још не могу прецизно установити. Међутим, сигурно је „дека нејзиното протегање не оди многу на север“ (стр. 84).⁵

Други заједнички рад исте групе аутора који је укључен у ово издање је прилог *Македонската фразеологија во балкан-*

скиот контекст (стр. 87—95). У раду се указује на богату интерференцију балканистичког типа која је нашла одраз на плану фразеологије, образујући тако у правом смислу балкански фразеолошки фонд. Отуда се за бројне македонске фразеолошке јединице, на пример, *го зеде на око*, *не го фаќа местото*, *зема збор од уста*, *пресече збор*, *широка рака*, *лесна рака* и друге, констатују паралелни облици у албанском, грчком, турском, румунском, аромунском и бугарском језику.⁶

Последњи рад из поглавља о језику има наслов *За употребата на глаголската именка во македонскиот и во ароманскиот* (стр. 97—99). Аутор у овом раду разрађује тезу о паралелизму у употреби глаголске именнице у македонском и аромунском језику коју је заступао још К. Санфелд, а затим и Б. Конески. Аутор констатује да ова два језика показују посебне сличности у погледу употребе глаголске именнице у позицији иза глагола *сум*, *има*, *треба* и *саќа* (упор. мак. *има многу одење до Битола*: аром. *ari multa impari rëndë Bituli*; мак. *саќа одење*: аром. *va impari*, итд.).

У поглављу под насловом *Литература* налазе се три књижевноисторијска прилога који говоре о књижевној делатности код Аромуна. Крајем XIX и почетком XX века, међу Аромунима се јавља снажан књижевни и културни покрет, и то пре свега у уло-

вало својезички карактер, бележи сам у књижевном крају:

Ју планине ој, зелена ливада, зелена ливада,
ју планине ој, ој девојко моја
Ју рука му ој, сребрано свираче,
ју рука му ој, ој девојко моја,
ју рука му ој, ој девојко моја.

⁴ Многе од ових фразеолошких јединица препознајемо и у српскохрватском језику, како у народним говорима тако и у књижевном језику. Иако добрим делом и као архаизми, оне се могу потврдити и у Вуковом *Српском рјечнику* из 1852. године; упор. *избацити пушку* (под *избацити*), мак. *фрапа пушка*; твр. *işfek atmak*; *пити дуван* (под *пити*), мак. *ние тутун*; твр. *tütün içmek*; *немати хабер* (под *хабер*), мак. *нема абер*; твр. *haber yok*, итд.

⁴ На балканистичке импулсе ове синтаксичке појаве указују и други радови (упор. нпр. Младенов, *Историја на бугарски језик*, Превод и редакција на проф. д-р Иван Дурданов од немогото издание през 1929 г., Софија 1979, стр. 315—316; Балже Конески, *Историја македонског језика*, Београд 1966, стр. 105.

⁵ Овакву употребу „украсног ј“, иако је оно чини се из позиције хијата сачу-

зи очувања њихове етничке специфичности, језика и обичаја. У таквим друштвено-историјским оквирима јављају се и по много чему вредна преводилачка остварења. У прва два рада, аутор анализира неколико превода Молијера код Аромунна *Три преводи од Молиер на аромански*, стр. 103—112; *Молиер кај Ароманците*, стр. 113—131). Указујући на специфичне услове у којима се прихватају Молијерова остварења, као и на путеве њихових преводних и адаптација, аутор у ствари први даје њихову детаљнију анализу откривајући њихове књижевне, језичке и сценске карактеристике.

Аутор показује сличан предмет интересовања и у следећем прилогу под насловом *Аромански превод на една окситанска песна „Ескривета“* (стр. 133—144). Рад износи резултате истраживања о историјским чињеницама и околностима које су довеле до преводних ове песме на аромунски, што је забележено као „интересна средба на два романски идиома“ (стр. 133).

У поглављу под насловом *Фолклор* налазе се два прилога. Први је обимнији рад *Аромански гатанки* (стр. 149—230), збирка загонетака коју је приредио Б. Настев користећи различита старија издања (Г. Точиаску, Т. Папахаци), али укључујући и мањи број загонетака које је сам сакупио. Рад има близу триста загонетака датих паралелно на аромунском и македонском језику, уз брижљиво дату научну апаратуру. Загонетке су сврстане у две основне тематске групе (*Природна*

средина, Човек) и већи број подгрупа.

У другом раду, *Македонско-аромански фолклорни паралелизми* (стр. 232—238), аутор трага за сличностима и разликама у причама балканских народа истичући потребу да се подробније компаративно проучи ова књижевна врста на Балкану, па и изван њега. „Компаративните студије — истиче аутор — треба да ги опфатат не само мотивскиот аспект, туку своето внимание треба да го насочат и кон сижетните содржини, односно кон самата фактура како од композициона така и од стилско-јазична гледна точка“ (стр. 231). Као резултат ове кратке анализе, аутор истиче чврсту интегритетност те књижевне форме у македонском и аромунском језику.

*

Зборник радова *Аромански студије* је на репрезентативан начин сумирао део научних интересовања Божидара Настева, истрајног научника и великог заљубљеника у духовне вредноте народа. Овај вредни издавачки подухват је још једином указао на спектар балканолошких интересовања Б. Настева, потврђујући му уједно значајно место у овој научној дисциплини. Потекао из маалог балканског народа који је у балканској космополитској оазис, не случајно названој PAX BALCANICA, трајно уткан у духовне миље овог простора, Б. Настев је остао оличење широким људских и научних вредности.

Првослав Радић

ЈАКОВ ГРИМ И ВУК КАРАЏИЋ

Zeugnise einer Gelehrtenfreundschaft, Jakob Grim i Vuk Karadžić, Svedočanstvo o prijateljstvu dvojice naučnika, Herausgegeben von Wolfgang Eschker — Kassel, Erich Röth-Verlag, 1988.

Када прође година у којој прослављамо јубилеј (годишњицу рођења или смрти) неког од вели-

кана наше књижевне и културне баштине, као што је то бно случај са Вуком Караџићем, онда